

SCHIZOFRENIE ALS METAFOOR VOOR DE WERELD & INDIVIDU / SCHIZODENKEN & CREATIVITEIT

Gilles Deleuze en Félix Guattari

Een ander deel van het onderzoek graaft in de notie van schizofrenie als model voor creativiteit, ontwikkeld door Gilles Deleuze en Félix Guattari. Ook al is het een thema dat reeds dateert van de jaren 70, het blijft bijzonder relevant en wordt zelfs acuter aanwezig nu.

“Schizofrenie” verwijst niet naar de klinische aandoening, maar fungeert als een filosofisch model voor creatieve productie (we kunnen het labelen als schizodenken).

‘Schizodenken’ is een vorm van cognitieve activiteit die zich onttrekt aan lineaire logica en hiërarchische structuren, verschillende perspectieven en realiteiten bestaan naast elkaar, fragmentatie en associatie zijn inherent deel. Het is een radicaal proces van afbraak die breekt met rigide structuren. Daardoor blijft het een krachtig model voor artistieke en creatieve processen. De “waan-zin” wordt een voedingsbodem, het is een potentieel conglomeraat van mogelijkheden, eerder dan falen en gebrek.

Wat Deleuze en Guattari beschrijven wordt gespiegeld in hoe we vandaag informatie en beelden ervaren; hypertext, algoritmische verbanden, sociale netwerken. Het is fundamenteel gekenmerkt door een ‘schizofrene’ modus, non-lineair denken, associatieve verbindingen, meerdere realiteiten tegelijk, doorbreken van vaste structuren en een potentiële transformatie van chaos naar vorm. Deze link is initieel op de kaart gezet door Antonin Artaud in het Theater van de Wreedheid: “een primitieve ceremoniële ervaring bedoeld om het menselijk onderbewustzijn te bevrijden en de mens aan zichzelf te openbaren, een valse werkelijkheid te verbrijzelen in een magisch exorcisme”. Hij beschreef het spirituele in fysieke termen en maakt innerlijke chaos zichtbaar. Fragmentatie is dan een creatieve strategie, er ontstaat een stroom van beelden, geluiden en directe zintuiglijke ervaring

Deleuze en Guattari en Artaud geven denkschema's die nog niet aan kracht en vernieuwing hebben ingeboet. Integendeel, ze worden urgenter. In een tijd waarin algoritmen, data en economische structuren steeds meer bepalen wat zichtbaar wordt, kan 'schizodenken' functioneren als een vorm van artistiek verzet. Sociale systemen, templates en definities maken templates dwingend en vaak ook binair. Het 'schizodenken' kan nieuwe vormen van authentieke, sensorische (en dus ook analoge) verbeelding creëren; 'afwijkende verbanden' oproepen, onverwachte beelden, radicale perspectieven. Van daar mijn interesse om 'schizodenken' te analyseren, parallellen te trekken naar het artistieke proces. Het is brandend actueel en noodzakelijk om terug te herontdekken, te focussen op de dramaturgische principes en keuzes die hieruit kunnen worden gedistilleerd.

Ook, vanuit een didactisch principe. Wat uit de kennis van hiervoor kan een jonge generatie steunen en helpen om hun actuele situatie te bewerken, te transformeren en vooral nieuwe vormen van vrijheid en verbeelding te creëren.

Zoals hierboven reeds vermeld, in het oogpunt van educatieve projecten, workshops, is het uitermate belangrijk om de cirkel van kennis en cultuur te onderhouden. Concepten praxis en invalshoeken worden best opgerakeld, herinnerd, gerecycleerd. Dat is een credo in elk aspect van een ruimere socio-culturele context, niets wordt uitgevonden, alles wordt gerecycleerd en her-aangewend.

le droit à la folie

LA BORDE - kliniek - de institutionele psychotherapie

*Clinique de
la Borde*

De kliniek La Borde Clinic in Frankrijk werd een belangrijk centrum van de beweging Institutional Psychotherapy die werd ontwikkeld door de psychiater Jean Oury en waaraan ook de psychoanalyticus en filosoof Félix Guattari verbonden was. Het vaak geciteerde motto "le monde a la folie" drukt de gedachte uit dat waanzin niet alleen in het individu zit maar ook in de wereld en in de structuren van de samenleving. Vanuit dat inzicht probeerde La Borde de psychiatrische instelling zelf te veranderen zodat zij geen gesloten hiërarchisch ziekenhuis werd maar een levende gemeenschap waarin bewoners en personeel samen deelnemen aan het dagelijks leven. Werk, zorg, gesprekken en creatieve activiteiten worden gedeeld zodat subjectiviteit en relaties opnieuw kunnen ontstaan. De instelling wordt zo zelf een therapeutisch milieu waarin rollen circuleren en iedereen betrokken kan zijn bij taken en beslissingen. Een bijzonder element is het jaarlijkse zomertheater waarin bewoners en medewerkers maandenlang samen een stuk voorbereiden en opvoeren. Theater wordt daarbij gezien als een collectieve ruimte waarin stemmen, rollen en identiteiten kunnen verschuiven en zichtbaar worden. Een werk dat vaak werd gespeeld is *Woyzeck* van Georg Büchner, een fragmentarisch drama over een man die door sociale druk en innerlijke verwarring wordt meegesleept naar waanzin. Juist dit stuk past bij de visie van La Borde omdat het de kwetsbare grens tussen individu en maatschappij laat zien. In de gezamenlijke uitvoering wordt het verhaal niet alleen gespeeld maar ook gedeeld als ervaring van gemeenschap. Zo belichaamt La Borde de overtuiging dat zorg voor psychische kwetsbaarheid ontstaat uit relaties, creativiteit en het gezamenlijk vormgeven van het sociale leven.

Er bestaat een verband tussen schizoanalyse, ontwikkeld door Gilles Deleuze en Félix Guattari in *Anti-Oedipus*, en theater en performancepraktijken. Schizoanalyse beschouwt verlangen niet als een gebrek maar als een productieve kracht die voortdurend nieuwe relaties, beelden en betekenissen voortbrengt. In de kunstwereld wordt dit idee vaak vertaald naar een theaterpraktijk die minder vertrekt van een vast script of psychologisch personage en meer van processen, intensiteiten en collectieve creatie. Performance kan zo functioneren als een assemblage van lichamen, stemmen, ruimte, geluid en publiek waarin subjectiviteit tijdelijk wordt geproduceerd. Parameters die uit schizoanalytisch denken voortkomen zijn bijvoorbeeld het doorbreken van vaste rollen, het circuleren van posities tussen performers en publiek, het werken met fragmentatie in plaats van lineair verhaal en het openlaten van betekenis. Theater wordt dan een veld van experiment waarin verschillende sociale en affectieve krachten samenkomen. Zulke benaderingen zijn zichtbaar in postdramatisch theater, collectieve performancepraktijken en participatieve kunstvormen waarin het proces belangrijker wordt dan het representeren van een afgerond verhaal. De inspiratie komt deels uit ervaringen zoals die in de gemeenschap van La Borde Clinic, waar gezamenlijke theaterprojecten lieten zien hoe creatie ook een manier kan zijn om nieuwe vormen van subjectiviteit en gemeenschap te laten ontstaan.

Het begrip "schizo" in *Anti-Oedipus* van Gilles Deleuze en Félix Guattari wordt vaak verkeerd begrepen alsof het boek over de psychiatrische ziekte schizofrenie zou gaan. In werkelijkheid gebruiken zij de figuur van de "schizo" vooral als een conceptuele figuur om te laten zien hoe verlangen werkt in de samenleving. Hun kritiek richt zich op de klassieke psychoanalyse die bijna alle psychische conflicten reduceert tot het familiale schema van vader, moeder en kind, het zogenaamde Oedipuscomplex. Volgens Deleuze en Guattari is het onbewuste echter geen familiedrama maar een netwerk van productieve krachten die verbonden zijn met economie, politiek, taal en sociale structuren. De "schizo" staat daarom symbool voor een subject dat niet volledig gevangen zit in die sociale coderingen en dat de stromen van verlangen op een radicale manier laat circuleren. Het gaat dus om een theoretisch model van ontgrenzing en niet om een klinische beschrijving van patiënten. Tegelijk waarschuwen de auteurs dat de echte psychotische patiënt juist vaak lijdt onder een overweldigende ontbinding van betekenissen en daarom bescherming en zorg nodig heeft. Hun concept van schizoanalyse wil dus niet psychose romantiseren maar onderzoeken hoe verlangens in maatschappelijke systemen worden georganiseerd en onderdrukt. In die zin is de "schizo" eerder een filosofische figuur die de grenzen van sociale orde zichtbaar maakt dan een medische diagnose. De inspiratie voor dit denken kwam mede uit de ervaringen van Guattari in de psychiatrische gemeenschap van La Borde Clinic, waar hij zag hoe subjectiviteit ontstaat in relaties, instituties en collectieve praktijken.

